atkarpoje tarp 12,1–12,2 km atrasti priešistorinės gyvenvietės pėdsakai. Preliminariai ši gyvenvietė datuojama I tūkst. pabaigos – II tūkst. pradžios laikotarpiu.

Šioje trasos dalyje (tarp 12,1–12,2 km) prieš vykdant darbus būtina atlikti detalesnius archeologinius žvalgomuosius tyrimus, kurie apimtų apie 1 ha teritoriją tarp šurfų 85, 87, 89, 91, 92, 94, 96, 98. Reikia pažymėti, kad ši trasos dalis praeina netoli (apie 600 m atstumu) Karmėlavos senkapio, 1975–2003 m. tyrinėto K. Rickevičiūtės. Dar keli šurfai (98–104) iškasti prie dabartinio kelio esančioje kalvelėje, tačiau čia archeologinę vertę turinčių radinių neaptikta.

The prehistoric settlement at Karmėlava

In 2010 a field evaluation was conducted at the site of the planned Karmėlava by-pass (Kaunas District) between the airport and the town of Karmėlava. The surface at this site gradually sinks towards a nameless stream depression. Several test pits in the 11.9 and 12.5 km segment had a 6–11 cm thick darker soil cultural layer, which was characteristic of a prehistoric settlement and contained small pieces of charcoal, the remains of fire sites, and pieces of charred stones (test pits 85, 87, 89, 91, 92, 94, 96, 98). This cultural layer has preliminarily been dated to the late 1st – early 2nd millennium. No other finds were discovered in the test pits excavated on the settlement's grounds.

Audronė Bliujienė

Skomantų piliakalnis ir vakarinė papėdės gyvenvietė

2010 m. Skomantų piliakalnio ir V papėdės gyvenvietės žvalgymai yra projekto „Antropogeninių veiksnių įtaka invazinių rūšių plėtrai holocene paleoekosistemos raidos kontekste (paleoantropoinvazijos)“ dalis. Šiuo projektu autoriai siekia ištirti Lietuvos gamtinės ir kultūrinės aplinkos raidą, apgyvendinimo kaitą, gamybinio ūkio raidos etapus, paleoekosistemos svyravimus tiek mikroregioniniame, tiek regioniniame lygmenyje. Geologijos ir geografijos instituto organizuotų archeologinių žvalgymų tikslas buvo įvairių nedestruktyvių metodų panaudojimas tyrinėjant nedidelį mikroregioną, apimantį Skomantų (A424KP) piliakalnį su V ir R papėdės gyvenvietėmis, Mockaičių (Šiūraičių) (A420P) ir Veiviržėnų (A426K) piliakalnius (visi Klaipėdos r., Veiviržėnų sen.) bei Lekių (A495P) piliakalnį, o taip pat Uoksų piliakalnį su gyvenviete (A491KP) (abu Šilutės r., Švėkšnos sen.). Pasirinktas mikroregionas tarp Veiviržo vidurupio ir Šalpės žemupio, pasižymintis ypač didele archeologijos paminklų (gyvenamosios vietos, laidojimo paminklai ir atsitiktiniai radiniai) koncentracija. Mikroregionas pasirinktas taip, kad archeologiškai žvalgyti paminklai (Vyskupiškių ir Šiūraičių piliakalniai bei Mockaičių, Mikužių, Daukšaičių ir Mataičių (Pocių) kapinynai) kad ir negausiais duomenimis papildytų būsimų tyrimų rezultatus. Pasirinkti tyrinėti objektai vienas nuo kito nutolę tik 1–6 km.

Tačiau aplankius visus programoje numatytus piliakalnius ir pažvalgius jų aplinką dėl didelės šiuolaikinės antropogeninės taršos

atsisakyta imti mėginius iš kitų programoje numatytų paminklų: Mockaičių (Šiūraičių) piliakalnio – dėl greta esančios sodybos ir ūkinių pastatų artumo; Veiviržėnų piliakalnyje – dėl didelės šiuolaikinės antropogeninės veiklos įtakos; Lekių piliakalnyje – dėl didelio piliakalnio aikštelės suardymo – aikštelė išknista gyvūnų, o aplinka neseniai užpelkėjusi; Uoksų piliakalnio bei gyvenvietės – dėl bendro paminklo apardymo. Taigi 2010 m. archeologiniai žvalgymai buvo atlikti tik Skomantų piliakalnyje ir V papėdės gyvenvietėje.

Skomantų piliakalnis (Ragokalnis, taip pat žinomas Papilio vardu) įrengtas aukštumos kyšulyje, Veiviržo dešiniajame krante. Aikštelė trapecinė, pailga R–V kryptimi, 80 m ilgio, 57 m pločio V gale bei 40 m – R gale. Jos V krašte supiltas 60 m ilgio, 8 m aukščio, 20 m pločio pylimas, kurio išorinėje pusėje iškastas 5 m pločio, 0,7 m gylio griovys. Už griovio supiltas antras 2 m aukščio, 5 m pločio pylimas, už kurio iškastas antras 4 m pločio, 1,5 m gylio griovys, už jo supiltas 2 m aukščio, 5 m pločio pylimas, už kurio yra antras 0,7 m gylio, 5 m pločio griovys. Aikštelės R krašte supiltas 38 m ilgio, 1 m aukščio, 10 m pločio pylimas (viduryje perkastas), kurio išorinėje pusėje, šlaite, 6 m žemiau, iškastas 3 m pločio, 0,5 m gylio griovys, už kurio supiltas antras 0,5 m aukščio, 4 m pločio pylimas. Šlaitai statūs, 20–22 m aukščio. 1986 m. sustabdytas į Š nuo piliakalnio esančios erodinės išgriovos plėtimasis. Piliakalnis apaugęs lapuočiais medžiais, ant V pylimo stovi Lietuvos nepriklausomybės dešimtmečiui pastatytas betoninis paminklas.

Matyt, piliakalnio pylimą XIX a. pabaigoje kasinėjo grafas Adomas Alfredas Gustavas Pliateris (1836–1909). Duomenų apie šiuos tyrinėjimus neliko. 1903 m. Liudvikas Kšivickis (1859–1941) aikštelės PV dalyje šalia pylimo iškasė du nedidelius plotus, aptiko daugiau kaip 60 cm storio kultūrinį sluoksnį, kuris smulkiau liko nedetalizuotas. 1963 m. LII

1 pav. Gręžinių išsidėstymas Skomantų piliakalnyje ir V papėdės gyvenvietėje ir archeologijos paminklo apsauginės ribos: 1 – gyvenvietės gręžiniai; 2 – piliakalnio gręžiniai; 3 – Skomantų piliakalnio ir gyvenvietės apsaugos zona. M. Mockaus brėž.

Fig. 1. The arrangement of the boreholes at Skomantai hillfort and the its W foot settlement and the archaeological site's protection boundaries:
1 – the settlement boreholes; 2 – the hillfort boreholes; 3 – the protection zone of Skomantai hillfort and of Skomantai habitation site.

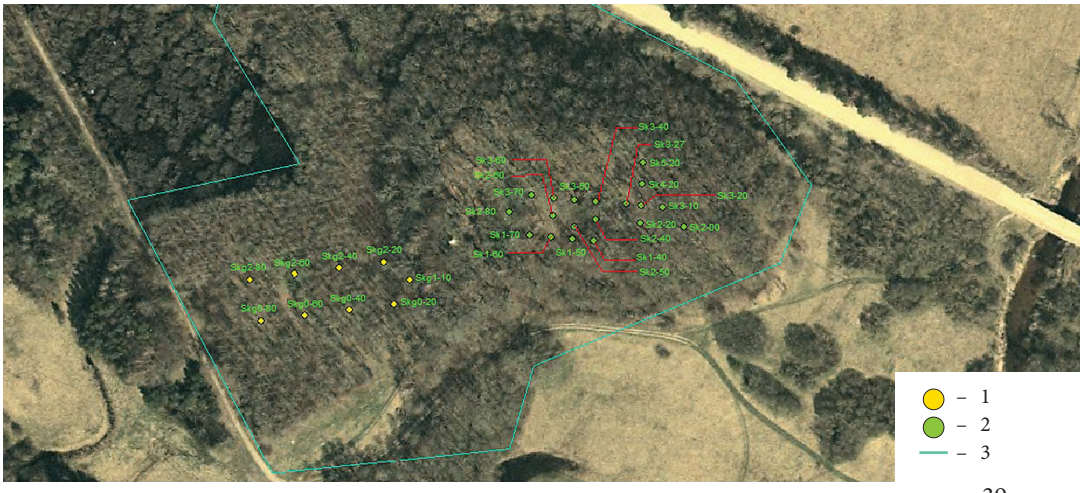

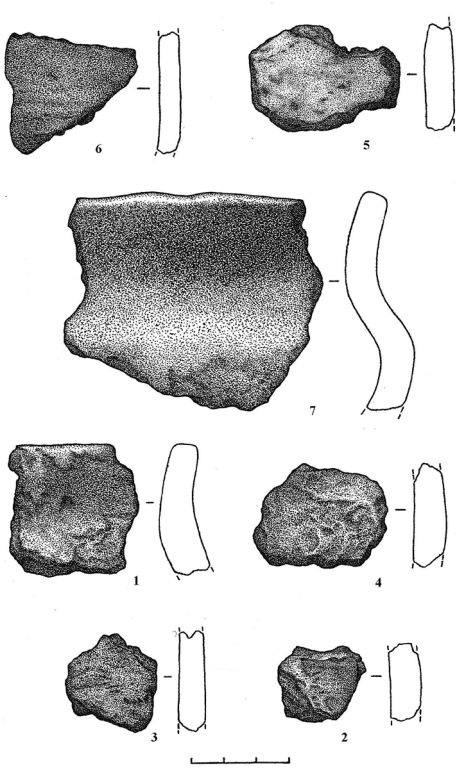

2 pav. Lipdytos šukelės, rastos Skomantų piliakalnio šurfe I (1–5) ir V papėdės gyvenvietės paviršiuje (6–7). I. Maciukaitės pieš.

Fig. 2. Sherds of hand made ceramics found in test pit I (1–5) at Skomantai hillfort and on the ground's surface at the settlement at its W foot (6–7).

3 pav. Kultūrinis sluoksnis Skomantų piliakalnio aikštelėje šurfe I 59 cm gylyje iš P. A. Bliujienės nuotr.

Fig. 3. The cultural layer at a depth of 59 cm in test pit I on the flat hilltop at Skomantai hillfort as seen from the S.

žvalgomosios ekspedicijos metu buvo rasta 30 nedidelių lipdytų šukių (puodų šonų dalys) grublėtu, gnaibytu ir lygiu paviršiumi, vienas kiauraraščio indo pakraštėlis bei kelios apžiestos šukės lygiu paviršiumi (saugoma LNM GRD 34947: 1–30). Pastaraisiais metais piliakalnio aikštelės centre įrengtas ugniakuras, įkastas stambus akmuo su iškaltu S pavidalo ženklu. Piliakalnis gausiai lankomas. Į piliakalnį patenkama per V pylimo P dalyje susiformavusį įėjimą.

Taigi faktiškai apie šį vieną įspūdingiausių gausiai lankomą Vakarų Lietuvos piliakalnį duomenų turime labai nedaug. Piliakalnis datuojamas I tūkst. – XIII a.

2010 m. Skomantų piliakalnio aikštelėje padaryta 19 gręžinių, kurie lygiagrečiomis linijomis (Sk–1–5) išdėstyti R–V kryptimi, kiekvienam gręžiniui suteikiant individualų numerį (Sk–0–19). V papėdės gyvenvietėje gręžiniai išdėstyti tokiu pačiu principu (Skg–0–2) (1 pav.). Gręžiniai piliakalnyje buvo išdėstyti PV, P ir PR aikštelės dalyse taip, kad apimtų įvairias piliakalnio veiklos zonas. ŠR ir Š piliakalnio aikštelės dalyse gręžiniai nedaryti, nes čia aikštelė apaugusi medžiais ir krūmais. Medžių šaknys ne tik ardo kultūrinį sluoksnį, bet ir padidina antropogeninį poveikį. Apie 800 m į P nuo Skomantų piliakalnio, Veiviržo upės kairiajame krante esančioje pelkėtoje vietoje paimtas palinologinis mėginys, iš visų gręžinių paimti mėginiai geocheminiams, palinologianms, litologinams, izotopiniams ir kitiems tyrimams.

Piliakalnio aikštelės PV dalyje buvo ištirtas 1,1x1 m dydžio ***šurfas***, kuriame 15–35 cm gylyje permaišytame sluoksnyje su gausiomis laužo liekanomis, stiklo šukėmis, vinimis ir dabartinių maisto pakuočių liekanomis rastos 2 lipdytų puodų lygiu paviršiumi dalys ir 3 nedidelės šukelės grublėtu paviršiumi (2: 1–5 pav.). Vienas angokraštis pagal V. Žulkaus Palangos gyvenviečių keramikos klasifikaciją priklauso VIII–IX/X a. A3: a tipo indui. Dalis archeologinių žvalgymų metu rastų šukių, norint patikslinti paminklo chronologiją, išsiųstos termoliuminiscenciniams tyrimams į M. Curi–Skłodowskos universitetą, Fizinės geografijos ir paleogeografijos laboratoriją Liubline (Lenkija). Tyrimų rezultatai 2011 m. pabaigoje dar negauti.

Analizuojant šurfo sluoksnių struktūrą buvo nustatyta, kad viršutinis vėlyvasis kultūrinis sluoksnis yra suardytas, o apatinio kultūrinio sluoksnio pėdsakai yra neryškūs ir fiksuoti tik 50–65 cm gylyje (3 pav.).

Piliakalnio gręžinių ir iš dalies šurfo sluoksnių struktūra leidžia išskirti 2 neryškius kultūrinio sluoksnio horizontus ir teigti, kad piliakalnis buvo apgyvendintas 2 etapais. Kita vertus, abu piliakalnio kultūriniai sluoksniai yra neintensyvūs ir gerokai apardyti. Remiantis gręžinių duomenimis, viršutinis arba vėlyvasis kultūrinis sluoksnis (II sluoksnis) sietinas su antruoju piliakalnio raidos etapu. Šis kultūrinis sluoksnis visuose gręžiniuose buvo vientisas, rudas, jo storis nuo dabartinio žemės paviršiaus yra nuo 10–30 cm iki 40 cm. Tačiau vėlyvojo kultūrinio sluoksnio, esančio arčiau V pylimo, ties gręžiniu Sk2–80 storis siekia apie 60–65 cm. Po šiuo sluoksniu slūgsojo apatinis panašus į ankstyvąjį kultūrinis sluoksnis (I sluoksnis), kuris visuose gręžiniuose apibūdintas kaip dėmėtas smėlis su organigeniniais pilkšvai rusvo smėlio intarpais. Šis kultūrinis sluoksnis yra nuo 20–30 cm iki 60 cm storio. Tačiau arčiau V pylimo, ties gręžiniu Sk2–80 šio sluoksnio storis siekia apie 75 cm. Po šiuo kultūriniu sluoksniu slūgsojo gelsvas foninis smėlis, kurio storis yra nuo 10 iki 50 cm.

Piliakalnio sluoksniai formavosi ant moreninio pagrindo, morenos pradžia gręžiniuose pasiekta 1,15–1,6 m gylyje. Piliakalnio aikštelės ŠR dalyje ties gręžiniu Sk4–20 morena

4 pav. Skomantų piliakalnio kultūrinių sluoksnių struktūra gręžinių Sk2–0 – Sk2–80 duomenimis: 1 – gręžinių gylis; 2 – velėna; 3 – povelėninis sluoksnis; 4 – kultūrinis sluoksnis I; 5 – kultūrinis sluoksnis II; 6 – geltonas smėlis; 7 – morena. A. Bliujaus brėž.

Fig. 4. The structure of Skomantai hillfort's cultural layers according to the data from boreholes Sk2–0 – Sk2–80: 1 – borehole depth; 2 – sod; 3 – subsoil layer; 4 – cultural layer; 6 – yellow sand; 7 – moraine.

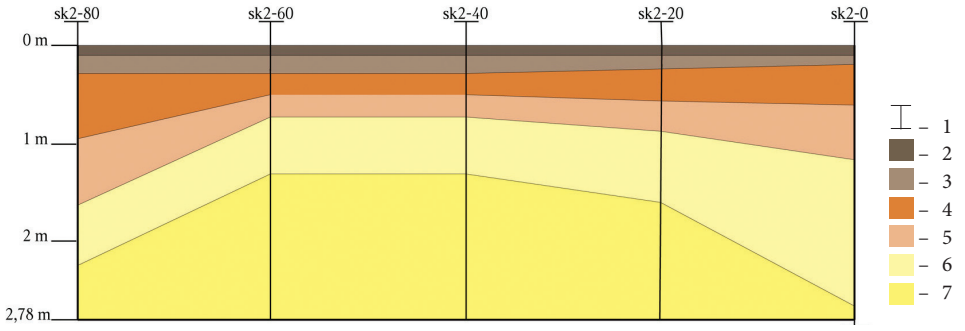

prasidėjo 1,15–1,25 m gylyje, ties gręžiniu Sk5–20 morena buvo 75–80 cm gylyje. Arčiau V pylimo, ties gręžiniu Sk2–80 morenos pradžia yra 2,25 m gylyje (4 pav.). Arčiau R pylimo, kalvos pakraštyje, ties gręžiniu Sk2–0 morenos pradžia yra 2,78 m gylyje. Gelsvas foninis smėlio sluoksnis yra judintas, bet gręžiniuose nerasta nei degėsių, nei kitų matomų su žmogaus veikla susijusių elementų. Tai reikštų, kad ir pirmame piliakalnio apgyvendinimo etape žmonės smėliu aplygino nelygų kalvos pagrindą. Tačiau šio sluoksnio interpretacija gali būti patikslinta gavus visų paimtų mėginių tyrimų rezultatus.

Pirminė gręžinių analizė leistų teigti, kad gyvenimas aktyviau vyko piliakalnio aikštelės pakraščiuose (galima manyti, kad čia buvo pastatai) ir iš atviriausios piliakalnio aikštelės V pusės, jau I tūkst. pirmojoje pusėje galėjo būti supiltas pylimas, apie kurio aukštį šiuo metu duomenų neturime. Galbūt pylimas galėjo būti supiltas ir R ar PR kalvos pusėse. Kaip rodo atliktų gręžinių pjūviai, centrinė piliakalnio aikštelės dalis yra labai suardyta.

Į V nuo piliakalnio, už pylimo ir griovio apie 1 ha plote yra netyrinėta papėdės gyvenvietė. Norint patikslinti ribas ir chronologiją, joje buvo išgręžti 9 gręžiniai. Gręžiniai tarp Skg0–40 ir Skg0–60 bei Skg2–40 ir Skg2–60 parodė, kad viršutinis kultūrinis sluoksnis yra suardytas bent jau nuo XIX a. pabaigos čia stovėjusio pasienio apsaugos punkto, kuris yra pažymėtas XIX a. pabaigos ir vėlesniuose žemėlapiuose.

Skomantų piliakalnio V papėdės gyvenvietė, sprendžiant iš panašios kaip piliakalnio kultūrinių sluoksnių struktūros, taip pat yra dvisluoksnė. Gyvenvietės gręžiniai rodytų, kad tamsiai pilkas (juosvas) smėlis yra sietinas su vėlyvuoju piliakalnio raidos etapu (kultūrinis sluoksnis II). Pažymėtina, kad šis 20–50 cm storio kultūrinis horizontas yra gerokai intensyvesnis nei piliakalnyje. V papėdės gyvenvietėje buvo rastas IX–X a. A1: a tipo (pagal V. Žulkaus klasifikaciją) puodo pakraštėlis (2: 7 pav.). Tuo tarpu gyvenvietės paviršiuje rastoji apžiesto puodo šukė galėtų priklausyti X a. pabaigai – XIII a. (2: 6 pav.). Sprendžiant iš intensyvesnio kultūrinio sluoksnio nei piliakalnyje, galima prielaida, kad IX–XIII a. pagrindinė bendruomenės dalis gyveno papėdės gyvenvietėje, o piliakalnis galėjo būti virtęs administraciniu centru.

Tuo tarpu dėmėto smėlio su organigeniniais pilkšvai rusvo smėlio intarpais gyvenvietės sluoksnis galėtų priklausyti pirmajam – ankstyvajam – raidos etapui ir sietinas su grublėtąja keramika. Šio etapo sluoksnio storis 25–75 cm. Tačiau ankstyvajam papėdės gyvenvietės laikotarpiui priklausančio sluoksnio archeologiniais metodais datuoti negalime (nerasta radinių). Po ankstyvuoju kultūriniu sluoksniu slūgso gelsvas foninis smėlis, panašus į aptiktą piliakalnyje. V papėdės gyvenvietė taip pat yra ant moreninio pagrindo, kuris atsidengė 1,1–1,8 m gylyje.

Analogiška piliakalnio ir V papėdės gyvenvietės kultūrinių sluoksnių struktūra leidžia teigti, kad V papėdės gyvenvietė ir piliakalnis egzistavo tuo pačiu metu. Piliakalnio įrengimo pradžia siejama su grublėtąja keramika, o pabaiga – su vėlyvąja lipdyta keramika ir apžiesta keramika. Tačiau detalesnė paminklo chronologija turėtų paaiškėti gavus visų tyrimų rezultatus. Preliminarūs geocheminiai tyrimų rezultatai parodė, kad Cl, S, Zn, Cu, Mn, P, Pb ir Ca yra pagrindiniai visuose gręžiniuose rasti metalai. Elementai, kaip ir juos lydintys Br bei Ba, yra susiję su antropogenine veikla. Komplekso tyrinėjimus numatoma tęsti 2011 m.

Radiniai perduoti į MLIM.

Skomantai hillfort and the settlement at its west foot

The 2010 field survey of Skomantai hillfort (Klaipėda District) and the settlement at its W foot is part of the project, 'The impact of anthropogenic factors on the expansion of invasive species in the context of Holocene paleoecosystem changes (PALEOANTROPOINVASIONS)'. 19 boreholes arranged in parallel E – W rows were made in the flat hilltop of Skomantai hillfort and 9 in the settlement at its W foot (Fig. 1). Samples were taken from all of the borings for lithological, palynological, and isotopic tests of the settlement and for geochemical tests. A 1.1 x 1 m test pit was excavated on the flat hilltop (Fig. 3). The analogous structure of the cultural layers at the hillfort and in the settlement at its W foot (Fig. 4) allows the assertion to be made that they existed at the same time. The creation of the hillfort is connected with ceramics with rough surfaces and its end with late hand built and partly thrown ceramics (Fig. 2). But a more detailed chronology of the site should be revealed after all of the test results have been received.

Romas Jarockis

Opstainių (Vilkyškių) piliakalnis ir papėdės gyvenvietė

Opstainių (Vilkyškių) piliakalnio (Pagėgių sav.) papėdės gyvenvietėje archeologiniai tyrimai vyksta nuo 2008 m. (žr. *ATL 2008 metais*, V., 2009, p. 89–93; *ATL 2009 metais*, V., 2010, p. 37–38). 2010 m. liepos mėnesį papėdės gyvenvietėje ištirtas 25 m² plotas, aptiktas iki 1,2 m storio kultūrinis sluoksnis, datuojamas I tūkst. – II tūkst. pradžia. Kultūriniame sluoksnyje rasta daugiau kaip 300 vienetų archeologinių radinių, kurių daugumą sudaro lipdyta keramika grublėtu, lygiu ir gludintu paviršiumi. Į tyrinėtą plotą pakliuvo 2 taisyklingos formos ūkinės duobės. *Duobė 1* – tai 30–35 cm skersmens ovalo formos dėmė, įžemyje išsiskyrusi 65–70 cm gylyje nuo žemės paviršiaus. 1,1–1,2 m gylyje duobė išplatėjo iki 1,3 m. Maždaug 1,5 m gylyje pasiektas plokščias duobės dugnas (1 pav.). *Duobė 2* taip pat plokščiadugnė. Jos skersmuo siekia 90 cm, gylis – 1 m (2 pav.).

1 pav. Duobės 1 pjūvis iš PV. R. Jarockio nuotr.

Fig. 1. Pit 1 section as seen from the SW.